

Валентина Титаренко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та методики її навчання
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0003-1599-9964
ktytar@ukr.net

ІЛЮСТРАЦІЯ ПОЛОНІЗМІВ

В «ІСТОРИЧНОМУ СЛОВНИКУ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ XVI–XVII СТ.»

(НА МАТЕРІАЛІ ПІВНІЧНОУКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК)

У публікації наведено матеріал «Історичного словника запозиченої лексики XVI–XVII ст.».

Основну частину лексикографічної праці становить апелятивна лексика польського походження, зібрана в пам'ятках XVI–XVII ст., писаних на північноукраїнській території (Володимир, Житомир, Київ, Луцьк, Овруч та ін.). Актуальність такої розвідки зумовлена тим, що в аналізований період у староукраїнських текстах уживано велику кількість полонізмів, проте словника такої лексики до сьогодні не створено, як не укладено й словника запозичень з інших мов. Маємо незначну кількість подібних досліджень в інших слов'янських народів. Власна картотека нині налічує понад 800 слів польського походження. Основна мета праці – сукупно подати полонізми, які функціонували в північноукраїнських пам'ятках XVI–XVII ст., указавши джерело походження, семантику, хронологію, територію тощо.

Для виокремлення полонізмів застосовано етимологічне джерело. Словникова стаття містить заголовкове слово з відображенням різних фонетико-графічних варіантів.

Прикметними характеристиками лексикографічного дослідження є наведення етимона та покликання на праці, у яких підтверджене походження слова (найчастіше етимологічні словники, а також інші наукові розвідки, у котрих простежено історію номена). До кожної одиниці наведено ілюстративний матеріал. За потреби до окремих полонізмів подано ширші коментарі, насамперед якщо лексема має різне тлумачення серед етимологів, то це відображено в словнику з покликанням на відповідну літературу.

Пропонований лексикон відображає особливості функціонування запозичень з польської мови в аналізований період, зокрема тематичне наповнення, особливості адаптації, різні лексико-семантичні процеси, що відбувалися, а також ілюструє назви, котрі в подальшому вийшли з ужитку чи збереглися в мові загалом та/або діалекті, яких зазнали змін тощо.

Ключові слова: *апелятивна лексика, запозичення, полонізм, етимологічне джерело, наспортизація, фонетико-графічний варіант*

Walentyna Tytarenko. Przedstawienie polonizmów w Słowniku historycznym słownictwa zapożyczanego XVI – XVII w. (Na materiale pamiątek północnoukraińskich)

W artykule został przedstawiony materiał Słownika historycznego słownictwa zapożyczanego XVI – XVII w. Podstawa pracy leksykograficznej to słownictwo apelatywne pochodzenia polskiego, zgromadzone w pamiątkach XVI – XVII w., stworzonych na ziemiach północnoukraińskich (Włodzimierz, Żytomierz, Kijów, Łuck, Owruć etc.). Aktualność takiego badania polega na tym, że w analizowanym okresie w pamiątkach staroukraińskich używano dużą ilość polonizmów, jednak do dziś podobnego słownika oraz słownika zapożyczeń z innych języków nie mamy. W pracach innych słowiańskich językoznawców nie mamy dużej ilości badań podobnego słownictwa. Własna kartoteka obecnie liczy ponad 800 słów pochodzenia polskiego. Główny cel pracy: prezentacja polonizmów pamiątek północnoukraińskich XVI – XVII w. z zaznaczeniem źródła pochodzenia, semantyki, chronologii oraz terytorium i in.

Dla identyfikacji polonizmów było stosowane kryterium etymologiczne. Artykuł hasłowy zawiera hasło z odzwierciedleniem różnych wariantów fonetyczno-graficznych. Badanie leksykograficzne

podaje etymon z przepisami, wskazującymi na źródło pochodzenia wyrazu (najczęściej to są słowniki etymologiczne, a także prace naukowe, dotyczące historii nomina). Do każdej jednostki przytoczono materiał przykładowy. Niektóre polonizmy mają szersze komentarze, zwłaszcza, gdy etymologowie w różny sposób traktują pochodzenie leksemu, wtedy artykuł zawiera przepisy z odpowiednią literaturą przedmiotową.

Zaproponowany leksykon odzwierciedla właściwości funkcjonowania zapożyczeń z języka polskiego w analizowanym okresie, w szczególności wypełnienie tematyczne, właściwości adaptacji, różne odbywające się procesy leksyko-semantyczne oraz przedstawia nazwy, które później wyszły z użycia lub zachowały się w języku w ogóle i/albo w gwarach, miały przemiany w różnych aspektach itp.

Słowa kluczowe: *słownictwo apelatywne, zapożyczenie, polonizm, źródło etymologiczne, kodyfikacja, wariant fonetyczno-graficzny.*

Valentina Tytarenko. Illustration of Polonisms in the "Historical Dictionary of Borrowings XVI–XVII centuries" (On the material of northern Ukrainian monuments)

The publication contains material from the "Historical Dictionary of Borrowings of the XVI–XVII centuries". The lexicographical work contains the appellative vocabulary of Polish origin, collected from the monuments of the XVI–XVII centuries, written on the territory of northern Ukraine (Volodymyr, Zhytomyr, Kyiv, Lutsk, Ovruch, etc.). The topicality of the research is conditioned by the fact that a large number of polonisms were used in the old Ukrainian monuments in the analyzed period, but the dictionary of such vocabulary has not been created to date, as well as the dictionary of borrowings from other languages. There are a small number of similar studies by other Slavic scholars. The author's card catalog contains more than 800 words of Polish origin. The main purpose of the paper is to provide a comprehensive presentation of the polonisms that functioned in the XVI–XVII century northern Ukrainian monuments, indicating their source of origin, semantics, chronology, territory, etc.

To single out polonisms an etymological source was used. The dictionary entry contains an entry word with its phonetic and graphic variants. The given lexicographic work presents an etymon and provides citations of the works in which the origin of the word is confirmed (mostly these are etymological dictionaries and scientific studies, which trace the history of the word). Illustrative material is provided for each unit. If necessary, broader comments are given on individual polonisms. If a word has a different interpretation among etymologists, it is reflected in the dictionary with reference to the relevant literature.

The compiled lexicon reflects the peculiarities of the functioning of borrowings from the Polish language in the analyzed period, including thematic content, features of adaptation, various lexical and semantic processes that took place, and illustrates the words that later became obsolete or still remained in the language and / or dialect, the changes these words underwent, etc.

Keywords: *appellative vocabulary, borrowings, polonism, etymological source, certification, phonetic-graphic variant.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Полонізми в староукраїнських пам'ятках – один із найпотужніших пластів запозиченої лексики, котрі проникали до української мови ще з найдавніших часів. З одного боку, польський вплив відчутний через географічну близькість, а з іншого, через суспільно-політичні події. М. Бовсуновська, проаналізувавши історію заселення Житомирщини різними етносами, стверджує, що «поляки почали масово з'являтися на території Волині найраніше з усіх етнічних меншин, вони переселялися з етнічної Польщі в кінці XIV–XVIII ст. Перехід волинських земель під протекцію Речі Посполитої спричинив досить потужну хвилю колонізації польської людності, особливо це відбувалося в XVI ст. За соціальним складом переселялись переважно польські магнати й безземельна шляхта, яка отримувала тут земельні наділи, та селяни-втікачі» [1, с. 18]. Про те, що спочатку польська мова була урядовою мовою у ВКЛ, якою послуговувалися передовсім

представники вищих верств – магнати, католицьке духівництво (духовенство), заможне міщанство, польська шляхта, котра оселялася на цих місцях, пишуть і автори «Słownika mówionej polszczyzny różnospokresowej» [4, с. 4], досліджуючи польський вплив на північнокресовій Польщизні. В аналізованих нами пам'ятках польськомовний вплив найбільше відчутний з другої половини XVI–XVII ст. Насиченість текстів полонізмами залежала від різних чинників:

- а) ідіолекту автора;
- б) тогочасної писарської практики, а саме від вишколу писарів (канцеляристів);
- в) впливу формуляра – адже ведення актових і земських книг прийшло до нас із Заходу (Польща ← Чехія), тому окремі формули або калькувалися, або переносилися з польських прототипів);
- г) мовної ситуації загалом, наслідки якої відображалися в текстах пам'яток, тощо.

Є низка слів, котра не має однозначного потрактування серед етимологів: питома лексема чи запозичена з польської мови. Як зауважує В. Денисюк, «вивчення (взаємо)впливів і (взаємо)зв'язків сусідніх мов завжди викликає значні труднощі, оскільки не дозволяє з упевненістю визначити вектор поширення того чи того явища» [3, с. 25]. Наприклад, не мають однозначного потрактування слова *спадок*, *статок*, *шкарадний*, *шабля*, *сукня*, *хуста* тощо.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Хоч польські запозичення неодноразово студіювали багато українських (Д. Гринчишин, М. Рогаль, С. Гриценко, Л. Гонтарук, Л. Гумецька, В. Шимановський, І. Огієнко, В. Русанівський, В. Мойсієнко та інші) і зарубіжних (М. Карплюк, М. Лесів, Й. Кость, Т. Лер-Сплавинський, С. Урбанчик та інші) лінгвістів, однак лексикографічної праці, у якій би комплексно були представлені полонізми, немає. Цим зумовлена актуальність представленої публікації, **мета** якої – продемонструвати подання полонізмів в історичному словнику запозиченої лексики. Пропоновані матеріали надалі можуть стати складником історичного словника запозиченої лексики XVI–XVII ст.

Зараз картотека налічує понад 800 лексем польського походження, вибраних у пам'ятках північноукраїнського ареалу XVI–XVII ст. Основне призначення словника – якомога повніше зібрати полонізми, виявити їхнє лексичне наповнення, простежити особливості функціонування і т. ін. Така праця, крім комплексного представлення запозичень, слугуватиме базою для майбутніх досліджень із виявлення наповнень тематичних груп, вивчення адаптації полонізмів, простеження змін, які відбулися на семантичному та інших рівнях тощо. Погоджуємося з думкою авторів «Słownika mówionej polszczyzny różnospokresowej», котрі стверджують, що лексикографовані полонізми – важливий матеріал для вивчення історії мови [4, с. 4].

Грунтовно концепція словника, принципи й методологія його укладання описані в попередніх працях автора¹, тому тут коротко проілюструємо побудову словника².

До структури словникової статті входять:

¹ Титаренко В. Принципи укладання історичного словника запозиченої лексики (на матеріалі північноукраїнських пам'яток XVI – XVII ст.). *Лексикографічний бюлетень*. 2010. Вип. 19. С. 103–113; Титаренко В. Критерії виділення та методологічні аспекти дослідження запозичених слів (На матеріалі актових книг північноукраїнського ареалу). *Лексикографічний бюлетень*. 2011. Вип. 20. С. 180–192; Титаренко В. Представлення запозичень у словнику іншомовних слів староукраїнської мови (на матеріалі північноукраїнських пам'яток XVI–XVII ст.). *Філологічний часопис : науковий журнал* / О. Зелінська (гол. ред.). Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. Вип. 1 (11). С. 103–112; Tytarenko V. Моделювання історичного словника полонізмів (На матеріалі північноукраїнських пам'яток XVI–XVII ст.). *Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej*. 2021. T. 14. S. 161–177.

² Розробляючи принципи укладання словника, спиралися на засади історичних словників інших типів, зокрема «Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.», «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.», «Матеріали...» Є. Тимченка, «Даўнія запазычанні беларускай мовы» А. Бульки та ін.

- 1) реєстрове слово в початковій формі (подано всі виявлені графічні варіанти);
- 2) польський відповідник із покликанням на відповідні етимологічні чи іншого характеру джерела, які підтверджують походження іншомовних слів;
- 3) тлумачення лексичного значення реєстрового слова (ілюстративний матеріал наведено для найбільш повного представлення лексичного значення, а також до всіх виявлених графічних варіантів. Кожне значення лексеми ілюстроване контекстом із пам'ятки;
- 4) вказівка на місце написання пам'ятки, час, джерело;
- 5) додаткові коментарі, якщо цього потребує лексема, зокрема, подаючи омоніми, фразеологізми тощо, користуємося спеціальними позначками: цифровими індексами, значком $\diamond$ і т. ін.

Матеріали до словника

АЖЕБЫ (стп. *ażeby* [SP I, с. 249–251]) ‘щоб, аби’: *Ω которых то справ свои(x) згубе постерегаючи целости во все(u) свое(u), ажебы пре(з) то шкоды яко(u) не поноси(л)* (Житомир, 1650; ДМВН, с. 198).

БАРЦОВЫЙ (стп. *barszczowy* [SP II, с. 15]) ‘темно-червоний’: *тот сын мой Стефан веспол из маткою своею ... выбрали и выкрали, взяли ... кобенякъ мой люньский барицовый* (Володимир, 1602; АрхЮЗР 8/III, с. 493).

БЯЛОКУРОВАТЫИ (стп. *białokurowaty* [SP II, с. 97]) ‘білявий, біловолосий’: *яко люде споко(u)ныє, никому ничого не ви(н)ныє, бє(з)печне ехали, и скоро з места выехали, то па(к) не вєдати – хто и якоє ко(н)дыции члове(к), самовто(р), которого а(ч) есмо не по(з)нали, одна(к) такого стану и ко(м)плексии е(ст): одє(н) зросту велики(u), бялокуроваты(u), бороду по-чєску пристрыгає(т), а други(u) не ба(р)зо велики(u), молоды(u), то(л)ко што се усь ему высыпа(ти) поча(л)* (Володимир, 1599; ТУ, с. 230).

ВЕЗВАТИ (стп. *wezwać* [ESB, с. 746]) ‘покликати; призвати’: *... ω(н) року теперешнього тисєча шє(ст)со(т) три(д)цать пято(го) мѣца фєвраля трина(д)цато(го) дѣня, будучи урядо(в)не вє(з)ваны(u) ω(д) его м(л) пѣна Вилямо(в)ского былъ в мє(с)тє Ви(л)ску...* (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 99).

ВЕКГЕРЬ (вл. прим.: напевно, написано з помилкою і треба *вегар*) (стп. *wegar* [Сл.УМ 3, с. 198]) ‘рама вікон або дверей’: *А (с) ты(x) по(д)даны(x) пода(т)ки ю(ж) на себє выбра(т), с которы(x) выбрано было ... у ру(д)ника Словеши(н)ского, до тоє (ж) має(т)ности належачо(г)[о], кгро(дс)к(ие) векгеры [!], жєлєза возо(в) ω(с)мьдєся(т)* (Житомир, 1649; ДМВН, с. 180).

ВИЛЧУРА (стп. *wilczura* [Brückner, с. 621]) ‘шуба з вовчого хутра’: *... панъ Бєлєцьки(u) ... взя(в) и кдва(л)то(в)не ... выдравъ ... буюто(в) турє(ц)кихъ па(р) пя(т), ви(л)чу(р) двѣ ...* (Житомир, 1650; ДМВН, с. 193). Напевно, у лексемі *ви(л)къ* відобразилося перенесення назви тварини на виріб, який виготовляли з її шкіри. Однозначно важко сказати, чи в старопольській, чи в староукраїнській мовах відбулася семантична трансформація, хоча в словниках немає вказівки на позначення лексемою *вилк* одягу [пор. ESB, с. 700; Булыка, с. 64].

ВЛАДАТИ (стп. *władać* [ESB, с. 703]) ‘володіти (частиною тіла)’: *Видє(л) [тє(ж)] есми Ла(в)рика бу(д)ника, в ъ(с)тє(б)цє лєжачого, збитого, ногою левою не (в)ладає(т), голє(н) вся синя* (Житомир, 1582; АКЖМУ, с. 43).

ВЛАДЗА ‘влада’. Питома польська форма *władza* була перекшталтована на чеський зразок з *-ла-*, як і в інших споріднених словах: *władać, własny*) (стп. *władza* [ESB, с. 704]) ‘влада, панування’. Є. Тимченко вперше виявив аналізовану лексему в словнику Л. Зизанія і зарахував її до XVII ст. У пам'ятках досліджуваного ареалу вона зафіксована раніше – у 1577 р. (ВГ, с. 187), автори Словника української мови XVI–XVII ст. датують номен теж другою половиною XVI ст. [Сл.УМ 4, с. 87–88]. *... та(к) и границы, проти(в)ку пра(в)у фчинєныє, жа(д)ноє вла(д)зы мє(ти) не могу(т)* (Кременець, 1578; КЗК, с. 186). *...а при*

во(з)но(м) повѣту Володимѣ(р)ско(г)[о] пну Я(с)ку Ора(н)ско(м) и при шля(х)тѣ звышь менено(и) до влады вря(д)нику его м(л) пну Мако(в)скому, в небы(т)но(с)ти его мл(с)ти ѡ(т) мене поданую (Володимир, 1577; ВГ, с. 187); ... поменены(и) вря(д)никъ кисели(н)ски(и), наславши по(д)даны(х) киселински(х), которы(х) во влады свое(и) маеть, ... на помененого пана Матея Бру(ц)кого... (Володимир, 1589; ТУ, с. 177); чого, де(и), и батьки наши и мы по ни(х), сыны и(х), з веку давного де(р)жаи и во(л)ность мели, то, де(и), в насъ зъ влады держанья и ужи(т)ку нашо(го) о(т)на(л) (Володимир, 1582; СР, с. 69); через служебника свое(г)[о] а вря(д)ника котеле(н)ского Яна Заклику и Макара, во(и)та котеле(н)ско(г)[о], с которыми боя(р) и стре(л)цо(в) было немало, на себѣ вси(х) по(д)даны(х) з моцы влады и послуше(н)ства и(х) м(л). и зо (в)сими пожи(т)ками ѡ(т)няли и (с) спокоюного де(р)жа(н)я мо(ц)но, кзва(л)то(м) выбили (Житомир, 1605; ДМВН, с. 27); Зве(р)хностью его короле(в)ское мило(с)ти а владзою моею во(в)о(д)скою приказуем (Київ, 1605; СР, с. 127); Зо вишеляких добръ Ваши(х) звирь(х)но(ст)ю его кролевское мл(с)ти а моею владзою старостинською, абы в. м(с) передо мною або урядомъ моимъ кгр[о](д)ски(х) кремьянецьки(х) ... [с]ами обли(ч)не и завите стали на жалобу и пра[в]ное попира(н)е... (Кременець, 1609; СР, с. 142).

ВЛОСНОСТЬ (стп. *włosność, własność* [ESB, с. 704]) 'власність': симъ листо(м) мои(м) вызнаны(м) записую с правое мл(с)ти и доброво(л)ное хути моеи яко влосно(ст) свою, до которое (ж) то вла(д)ности моеи никто ины(и) на(д) его мл(с)ти кнзѣ Льва Санкгушька Коше(р)ского, ма(л)жо(н)ка моего нами(л)шого, жадного вступу и жадного права и никоторое причины не мае(т) ... (Володимир, 1569; ВГ, с. 68); Ве(ч)ными часы во(л)ни будѣт их млѣст панове Радивилове вси а(л)бо те(ж) которому(л)ве(к) зъ их млѣсти тое име(н)е Радивило(в)ское в ро(з)де(л)ку зостане(т) ... ѡ(т)дати, прода(ти), даровати, заменя(ти) и тымъ, яко вло(ст)но(ст)ю, своею шафовати (Кременець, 1578; КЗК, с. 177).

ВЧОРАИШЫИ (п. *wczorajszy* [ESB, с. 683–684]) 'вчорашній, минулий': ... и(ж) онъ с по(л)ною радою и ѡ(д)ны(мъ) порозуме(н)емъ ма(л)жо(н)ки своее ... кзва(л)т) чини(л) дня вчора(и)шо(г)[о] м(ѣ)ца ге(н)вара девято(г)[о] дня року тисеча ше(ст)со(т) девято(г)[о] (Житомир, 1609; ДМВН, с. 135); Яко жъ панъ Адамъ Ко(р)ченьски(и) просиль мене, врядѣ, днѣ вчора(и)шого придане во(з)ного на огледане того збитья и (з)раненья менованое его челяди (Житомир, 1609; ДМВН, с. 135); ... онъ по ки(л)ка кротъ вырекъшисе усихъ справъ кнежатъ ихъ м(л). Четве(р)тенъскихъ ... такъ дня вчора(и)шого, яко и нинѣшнего, вдира(л)се и вдираетъ (Київ, 1643; ДМВН, с. 241).

ВЩАТИСЯ (стп. *wszcząć się* [Тимченко 1, с. 127]) 'початися': Та(м) же, кгда(с)мы за пленипоте(н)томъ по(з)ваное стороны ехали, ... менуючи по право(и) стороне кгрунѣтъ Котеленъски(и), а по лево(и) менуючи кгрунѣ(т) Леици(н)ски(и) до хворостовъ и до га(и)ка, где ре(ч)ка а(л)бо болото Бу(и)ме(р) вщалося (Київщина, 1639; ККПС, с. 210).

ВЪСТАВИЧНЫИ (п. *ustawicznie* [ESB, с. 672]) 'постійний': А такъ, хоте(ч)и(л) тое мѣсто добре ѡпа(т)рити, потреба имъ во(и)та доброго справного и навчоного и к тому гро(з)ного и въставичного дати (Луцьк, 1545; ЛМ, с. 190).

ВЫБАВЯТИ (п. *wybawiać* [Булыка, с. 72]) 'визволяти, спасати': Которые всѣ разомъ поведили, же ихъ па(н) Янъ Беле(ц)ки(и), слуга и наме(с)никъ его мѣти пана Цекли(н)ского з менованы(х) мае(т)носте(и) и се(л) выбави(л) ... (Житомир, 1650; ДМВН, с. 195).

ВЫРКО (п. діал. *wyrko* [Сл.УМ 6, с. 20]) 'рід ліжка': при его милости всего было маетности, ... сребра и злата и фундушовъ, также и вырокъ светительскихъ, на реестръ переписали есмо (Луцьк, 1593; АрхЮЗР 1/І, с. 338).

ВЫРУМОВАНЕ (стп. *wyrumowanie* [Сл.УМ 6, с. 30]) 'виселення': ... и по животе его м(л) пне(и) мачосе нишо(и) до ты(х) ше(сти) неде(л) споко(й)но(г)[о] вырумова(н)я не допусту(ли) ... (1577; ВГ, с. 213).

ГОТОВИЗНА (стп. *gotowizna* [BES I, с. 463–464]) 'готівка': А та(к) я ... записую е(и), ма(л)жо(н)це свое(и) пне(и) Марине, вѣно, внесе(н)е ее в до(м) мо(и), готови(з)ну совито а

выпра(в)у, кро(м) совито(сти), то ε(ст) всего сумою двѣсте а ω(с)мъдеса(т) ко(н) гроше(и) лито(в)ское ли(ч)бы ... (1577; ВГ, с. 147).

ДВНАСТЫ(И) (п. *dwunasty* [ESB, с. 134–135]) ‘дванадцятий’: двана(с)ты(и) позовъ того (ж) року мѣца и дѣня до села Поло(в)ки, маε(т)ности ε(го) милости ꙗна Пе(т)ра Вилиго(р)ско(го) ω(д)несль и въ дворе тамошѣнимъ и(и) милости пане(и) Вилиго(р)ско(и) ωдѣдаль в рѣки (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 143).

ДВУДЕСТУ (стп. *dwudziestu* [ESB, с. 134]) ‘двадцять’: девяти(и) позовъ рокѣ и мѣца того жъ двѣдестого не(р)шого дѣня до мяста Олевѣска, маεтѣности дедичѣно(и) εго милости ꙗна Алексанѣдра Немирича, ω(д)несль и въ ворота зам)ковыε во(т)кнуль и воро(т)номѣ тамошѣнему ωповедаль (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 146).

ДЛУГШИИ, ДЛУЖШИИ (стп. *długszy* [Сл.УМ 8, с. 34]) ‘довший, триваліший’: ... абы тая справа, ... εфѣфекту свое(г)[o], не (в)зяла пруд)кого, и εще длу(ж)шую ремора(м) и проло(н)кгацію мела (Житомирщина, 1639; ККПС, с. 193); А кгда назавторεε дѣня сегодне(ш)него, второ(г)[o] маа, я, комо(р)никъ, на тоε (ж) мε(ст)це фу(н)дацыи юри(с)дицыи зеха(в)шии, делиберацію мою експедиуючи, бачачи то, ижъ ани коро(т)шии(и), ани длу(г)шии(и) те(р)ми(н) для наступуючи(х) те(р)миновъ и актовъ грани(ч)ны(х), до експедиованѣя урядовы моε(му) належачихъ, те(р)мину то(г)[o] префиксия не може(т) бытъ ω(з)начона, ты(л)ко неделы пя(т)ма, те(д)ы ω(т) дѣня нине(ш)него до неделы пяти тоε диляцыи по(з)воляю (Київ, 1643; ДМВН, с. 230–231).

ДЛУЖЕ(И) (стп. *dłużej* [Сл.УМ 8, с. 34]) ‘довше’: ... зычачи того, абы по(з)ваная, длу(ж)ε(и) ты(х) кгрунѣто(в) вла(с)ны(х), ... заживала, не чекаючи вω(д)лугъ права и те(р)мины або стопѣни правѣные поминувѣши, заехавѣши по(д) самое мѣсто, // Лецинь (Житомирщина, 1639; ККПС, с. 193–194).

ЕДНАЧЬ (п. *jednacz* часто виступає як правничий термін [BES I, с. 584]) ‘спільник, одноступець’: А при печате(х) и(х) м(л) пно(в) ε(д)начо(в) εго м(л) па(н) Пе(т)рѣ Ко(с)тюшкови(ч) Хобо(л)товски(и) та(к)же за (н)ро(з)бою моею печа(т) свою к сему моε(му) вы(з)наному ли(с)ту приложи(ти) рачи(л) (Ляхів, 1577; ВГ, с. 195).

ЖО(Л)ТОКГОРО(Н)ЦИ(И) (стп. *żółtogorący* [ЕСУМ II, с. 204]) ‘жовтогарячий’: ... панѣ Белецѣки(и) ... взя(в) и к(в)а(л)то(в)не ... выдравъ у того жъ: сукѣmano(в) бѣлоголо(в)[с]кихъ два, ле(т)нико(в) пять, ади(н) турецѣки(и), жо(л)токгоро(н)ци(и), други(и) че(р)воны(и) турец(и)ки(и) ... (Житомир, 1650; ДМВН, с. 193).

ЗАСАДЗКА (стп. *zasadzka* [ESB, с. 730]) 1) ‘засідка’: А кгдаyse ... Я(н) Ко(з)ло(в)ски(и) с тоεю засадзкою поро(в)на(л) та(м)же ε(г) ω(с)кочи(в)ши вколо ... // ... ωбухами били мо(р)довали (Овруч, 1643; ЛНБ 5, II 4064, с. 164–164 зв. (цит за: Сл.УМ 10, с. 191)); 2) ‘підступ’: ... з устѣ самого пана Кгавловѣского, на постели лежачого, хоруючого, слышал, же попи литовизкие Пятѣницкий и Миколинѣский, уставичне пѣючи, на εго милость пана Кгавловѣского засадзѣки засажаютъ, похвалки чинятъ, лжатъ, соромотятъ, и инѣные прикрости и деснепѣта ... чинятъ (Володимир, 1650; АрхЮЗР 3/IV, с. 478).

ЗЕСТЯ СЕ (стп. *zejście się* [Сл.УМ 11, с. 237]) ‘злиття, з’єднання’: Гдѣ те(ж)ъ по(з)ваное стороны пленипоте(н)тѣ поведиль, же то зреченѣ кгрунѣто(в) Ло(в)ко(в)ски(х), якобы ты(л)ко до зестя се рекѣ Иве(н)ки зѣ И(в)ницею, кгрунѣты ло(в)ко(в)ские быти мели (Житомирщина, 1639; ККПС, с. 214–215).

ИЛЕ (п. *ile* [ESB, с. 198]) ‘скільки’: ...пере(д) ωны(м) судо(м) стати и ничи(м) с(а) згола не вымо(в)ляючи ани апелюючи, то(т) таковы(и) закла(д) и ви[...]статutowo(и) то(л)ко кро(т), илε бы была по(т)реба, плати(ти) зара(з), завжды досы(т) чинити маε(м) и по(д)везуε(м)са си(м) нишимъ листо(м) ... (Володимир, 1571; ВГ, с. 125); ... такѣ ωны(и) закла(д) и заклады з ко(ж)ды(м) по(з)ва(н)εмъ то(л)кокротъ, илε быхъ ся ω то по(з)ва(т) допусти(л) ... (Володимир, 1584; ТУ, с. 206); А по ты(м) тепε(р) свѣ(р)ω и неда(в)но то(т) же то панѣ Белецѣки(и) ... у ωныхъ конѣ к(в)а(л)то(в)не поω(т)бира(л), возы, скринѣ и всю

субста(н)цію и має(т)но(ст) ихъ, илє ω(д)но бы(т) могъло, побра(в), поша(р)навъ (Житомир, 1650; ДМВН, с. 193).

ЛАТВЕ (п. *latwie* [BES II, с. 92]) 'легко': ... ли(ст) те(ж) копею з выпису вряду кгро(и)кого за(м)ку ω(в)ру(и)кого по(д) пєча(т)ми вси(х) бра(т)и мое(и) для ведомости пє(в)нє(и)шое того нишого поро(в)на(н)я и доча(с)но(г)[о] ро(з)де(л)ку мє(жи) на(ш) до делу вечистого учинєно(г)[о], мнє ω(т) ни(х) даное при то(м) мое(м) листє, до ру(к) ма(л)жє(н)цє мое(и) пода(л), с котори(х) латве будє(т) ко(ж)дому вырозумє(ти), хто и(х) будє(т) читати (Володимир, 1570; ВГ, с. 91).

МЕРЗАЧКА, МЕРЗЯТКА (п. *mierzatka* [BES II, с. 179] 'огида, прикрість' у фразеологізмі 'бути у ворожих стосунках': Я с ты(х) причи(н), нє хотєчи с пны ωра(н)скими у мє(р)зачъцє бити, и проти(в)ку ни(х) стоя(ти), дал-омъ то(и) рєчи поко(и) и тыє выписы ω(т) пна Ща(ст)ного и пнє(и) ма(т)ки мое(и), у суду земъского мнє даны(х) (Володимир, 1569; ВГ, с. 46); Я с тыхъ причи(н), (нє) хотєчи с пны ωра(н)скими у мє(р)зя(т)цє бы(т) (Володимир, 1569; ВГ, с. 48). ССУМ ілюструє часте використання лексеми в XIV–XV ст. [ССУМ I, с. 586].

МЫСЪЛИВЕЦЬ (п. *myśliwec* [BES II, с. 234]) 'мисливець': К тому особливе мєщанє володимє(р)скии жаловали на князя старосту володимє(р)ского, што жъ никоторъи мъсьливыи и слъсар и инъише ... ремєсники, мєшкаючи в мъсте Володимє(р)скомъ и домъи свои маючи, ... тъи, дє(и), мъ(ст)ское земли вживаючи, а за него, старосту, заложившисѧ, жадны(х) платовъ и подачокъ мъ(ст)скихъ и по(д)во(д) давати и па(р)кану робити не хотятъ (Луцьк, 1545; ЛМ, с. 170).

НИЦЬ (п. *nić* [ЕСУМ IV, с. 104]) 'нічого': ... великие имъпєдымєнты чини(т) не перє(с)таває прє(з) тоє лято а(ж) дотуль задава(т) ниць нє(д)баючи на жа(д)ное напоминанъє покълоны яко пенєньдзє берє(т) мєды и и(н)шиє рєчи, пожи(т)ки с по(д)даны(х) мєшъчанъ и жидовъ бєлиловъски(х) бєрє себе привлацає(т)... (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 141).

ОБАВЯТИСЯ (п. *obawiać się* [ESB, с. 370]) 'остерігатися': Зачи(м) поводове, шкодуючи в то(м) ωт дє(р)жачого добръ поменєны(х) студєново(д)ски(х) на дєсє(т) тисєчє(и) злоты(х) по(л)ски(х), обавяючисє, абы и тоє право подозреноє не было до кни(г) вписано (Житомир, 1609; ДМВН, с. 116); ... поменєны(и) панъ Чехо(в)ски(и), любо Цихо(в)ски(и), Коробъка и Василь, нє уважы(в)шы у сє(и)мє покою, бє(з)пєчє(н)ства и поваги судовъ, правомъ посполитымъ добре обварованого, и не обавяючи сие срокгости и винъ, в оны(х) ωписаны(х), перє(д) часомъ и по часє сужєня акъто(в) публи(ч)ны(х) ... вины въ правє по(с)полито(м) ωписаные, на сєбє затє(г)нули (Київ, 1643; ДМВН, с. 266).

ОБЕЛЬ (п. *obel* [ССУМ II, с. 67]) 'повністю': ... яко ся тоє имє(н)є в собє має(т) ... вєчно и навєки ωбє(л) непорушино пану Станиславу Кграє(в)скому и пото(м)комъ єго мл(с)ти спустил-ємъ ... (Луцьк, 1570; ВГ, с. 103); и(ж) ω(н) и(з) жоною своєю Любкою, и (з) сыно(м) свои(м) Богдано(м), и (з) дочками своими тую зє(м)лю Мєтє(и)ко(в)щину прода(л) Богдану, сыну Пє(т)ровому Ла(с)ковича, ωбє(л) вєчнє з сє(л)ищи и (з) землами пашними и бо(р)тними ... (Київ, 1595; ККПС, с. 64).

ОБЕЛКА (п. *obelga* [ESB, с. 371]) 'зневага': Што ижъ дєляторомъ, яко пастыромъ тамъ-того мєсца и диєцєзи, абы тая маєстату Божого обєлга прєзъ далішє вкорєненє блюзнирское тоє сєкъты не дєяласє, належитъ (Володимир, 1640; АрхЮЗР 1/6, с. 763).

ОБЕЛЪЖЄНЄ (п. *obelżenie* [BES II, с. 334]) 'образа': тєды єго милость панъ Каменъски(и) з вынє(с)лы(м) якимъсь анимдиємъ своимъ дведъшисє а и(з) слдъами и (с) чєлє(д)ю своєю при(с)пособивъши сє и намовивъши мнє чоловика невинъного покоємъ права по(с)политого дбє(з)пєчєного, выходєчи в фо(р)цє с ко(с)тєла в Чо(р)нобылю, кды(м) провадилъ єє м(л) панюю матъкѧ мою дмы(с)лнє, значнє и потдъжнє на обєлъжєнє є(и) мило(с)ти панє(и) матъки мое(и) єго м(л) пана ω(т)ца моего и мєнє самого потрдътилъ мєнє,

а потымъ шабли зара(з) добывъши, и (с) челя(д)ю своею<, > самопятъ<, > пога(р)дивъши право по(с)политое и вины в ни(м) описаныє, на мене нападлъ и раны тятые, кривавые на(д) око(м) правы(м) ѿ (д)ндѣ, а дрѣдѣ в рѣдѣ правдѣ в пале(ц)и задалъ (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 184).

ОБЛОЧИ(С)ТЫ(И) (п. *obłoczysty* [BES II, с. 345]), напевно, 'подібний до кольору хмари': *Ѿ Ма(т)яша взяли доломанъ облочи(с)ты(и) шипотѣховы, которы(и) коштоваль два(д)цатъ золоты(х)* (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 168).

ОМЕ(Ш)КАТИ (п. *otieszkać* [BES II, с. 410]) 'гаяти, зволикати (час)': *И онъ чини(л) перед нами справу, што жъ тѣли листы ѿ(с)дрѣскии скоро ѿ(т) Патєя до него принесены и ѿ(н), того часу ничего не ѿмешкивал, служебными замѣковыми в повѣтъ розо(с)ла(л), которому розосланью минуло бо(л)ши шѣсти недѣль* (Луцьк, 1545; ЛМ, с. 123); ... *которы(м), де(и), деревомъ его дво(р) собе ѿострожил // в Бо(р)кѣ, и и(н)шеє, де(и), дерево, з дѣровы его вырѣбаное, на будова(н)є дво(р)ное ѿбернѣли, яко (ж), де(и), того кѣва(л)то(в)ного в дѣрову его насла(н)а, твоего дѣрева вырѣба(н)я и спѣстоше(н)я врадѣ ѿповѣдати, во(з)нымъ ѿ(б)водити и пра(в)не собе в то(м) постѣжити не ѿмешкамъ, яко таа жалоба его шире(и) меновите на по(з)вє є(ст) описана и доложона* (Кременець, 1578; КЗК, с. 125).

ОТРОДОКЪ: *А в тыхъ, де(и), землянь, которыи згинули ѿ(т) тата(р), а инъшии выме(р)ли, ѿ(т)ро(д)ковъ жадныхъ не ѿсталося, нижли, де(и), селища ихъ кѣнъ староста на себе к за(м)ку де(р)жить и вжитки с нихъ має(т)* (Житомир, 1545; ЛМ, с. 244) 'нащадок'. Є. Тимченко та А. Баньковський це слово фіксують з дещо відмінною семантикою – 'виродок' (п. *odrodek* [BES, с. 385; Тимченко 2, с. 70]), хоч у польській мові з тим самим значенням також наявний номен *wurodek* [SRP, с. 109].

ПАЦЕРА (п. *pacerze* [BES II, с. 482]) 'хребет': *з ру(ч)ныци по(д) пер(с) з право(го) боку навyle(т) сме(р)те(л)не пострелили, же а(ж) назаде ве(д)ле пацеры куля з не(го) выпала* (Житомир, 1630; СР, с. 227); *за обвожене(м) и оказоване(м) тыхъ же пно(в) Рокицькихъ огледа(л) и видело(м) брата и(х) пна Пє(т)ра Роки(ц)кого на постели лежачо(го), на сме(р)т южъ се готуючо(го), ле(д)во што троха живого // живо(го), слова жа(д)но(го) южъ промовити не могучого, в которо(го) постре(л), зна(т), з ру(ч)ныци с правого боку на доло(н) о(т) пе(р)сы куля навyle(т) з не(го) на тую сторону ведле пацеры выпала* (Житомир, 1630; СР, с. 228).

РАХУБА, РЕХУБА (п. *rachuba* [Brükner, с. 451]) 'розрахунок': *А до Нори(н)ска то(т) же Я(н) прода(л) Мишкеви Ро(д)кевичу другуя [!] три бо(ч)ки поташу, што є(с)ми, взя(в)ши пе(в)ную ведомо(ст), казалє(м) ему до себе, до рахубы прибыти, абы ми да(л) справє ѿ роботе свое(и), жебы тє(ж) зо мною порахуно(к) учини(л)* (Житомир, 1605; ДМВН, с. 87); *А то ве(д)лу(г) старо(го) ко(н)тракту и рехубы е(го) м(ст) пана хоружо(го) с пано(м) Ге(и)но(м), на которы(и) попєль да(л) панъ Яку(б) заразо(м) ты(м) шафаро(м) на роботу золоты(х) польски(х) тысячу, ку тому с тоє(и) же сумы на то(т) же попє(л) має давать ты(м) же шафаро(м) та(м) же и на фурє, и на выправованє то(го) попєлу, што буде(т) потреба* (Луцьк, 1607; ГУ, с. 243).

ТО(Л)МАЧЬ (тур. *tilmaç* [Булыка, с. 322]) 'перекладач'. Через українську мову тюркізм проник у старопольську, у якій лексема зазнала фонетичної адаптації та набула форми *tilmacz* [ESB, с. 635], звідки вторинно була запозичена в українську мову: *На початку ро(з)даньє за(м)ку Володимє(р)ского, водлє попису реєстра самого князя старостина, то єсть: ... село Хобольтова, даль Олександро, король, Костюшку, толмачу* (Луцьк, 1545; ЛМ, с. 182).

ТРИНА(С)ТЫ(И) (п. *trzynasty* [ESB, с. 652]) 'тринадцятий': *трина(с)ты(и) позовъ того жъ року и мѣца того жъ два(д)цатого ѿ(с)мо(го) дня до села Вязо(в)ки, має(т)ности //*

и(и) милости пане(и) Яново(и) Ко(р)чевъско(и) одънесль и то(и) позовъ ве дворе само(и) ес милости в руки одъдалъ (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 143).

ТУРКУСЪ, ТУРКОСЪ (п. *turkus* [Тимченко 2, с. 405]) ‘бірюза’: *кни(з) цє(р)ко(в)ны(х) в то(и), дє(и), скрини взяли и пограбили (...) мєры, тоєсть: ... книги Еводы за три копы гроше(и) три ти(х) же, дє(и), книга(х) кре(ст) золоти(и), яки(и) же бы(л) с пє(т)ма камє(н)ми ту(р)косами ...* (Житомир, 1590; АЖГУ, с. 60).

ТЫКГОДНЯ (п. *tygodnia* [ESB, с. 657]) ‘тиждень’: *... же не чътырѣма тыкгодънями прє(д) на(з)начє(н)ємъ тє(р)мину другою, алє того (ж) и є(д)ного (ж) дъня, каде(н)ции тепєрєшьнего тє(р)мину тотъ ли(ст) ѡ(д)рочоны(и) ... до уряду по(д)комо(р)ского поданы(и), є(ст) ...* (Київщина, 1639; ККПС, с. 233).

УЧИННОСТЬ (п. *uczynność* [Тимченко 2, с. 450]) ‘добročинство’: *А та(к) а, яко на заслуги ѡ(т)ца єго пна [...] памєтаючи, та(к) тє(ж) на всакиє вє(р)ные слу(ж)бы и заслуги самого Кирика Дриви(н)ского, а не мнє(и) и на тую ху(т)ливую учи(н)ность єго бачно(ст) маючи, вжє ты(х) людє(и) мнє, пану своему, уступи(л), тогда нагорожаячи єму тыє всѣ службы и учи(н)ности єго для мєнє, пна своего, з ласки моєє даю, дарую, записы ...* (1570³; ВГ, с. 115).

ФО(Р)ТЕЛЬНЫ(И) (п. *fortelny* [Brückner, с. 126]) ‘підступний’: *... людє(и), дє(и), тамо(и)ни(х) никуды з мєста не отъпускаючи мо(ц)но заборонилъ, абы ниякое вєдомости ѡ таково(м) кѡва(л)товъно(м) бє(з)пра(в)но(м) и фо(р)тєльнє(м) учи(н)ку в єго ни(х)то не вѣзьяль ...* (Житомир, 1590; АЖГУ, с. 49).

ЦОФЪНУТИСЯ (п. *cofnąć się* [BES I, с. 199]) ‘відступити’: *... и(ж) вѣ позве ѡриинальномъ, вѣ апєляцию ѡ(д) суду земъского на трыбуналъ выточоную, вѣписа(н)ны(м) початокъ дукъту, ѡ(д) вє(р)ховинъ рєчокъ, Кра(с)ное, Кривое, до которы(х) жа(д)ного прєтє(к)сѣту, никгда не мєль, хотєчи вѣзяти написаль, а вѣ другомъ по(д)комо(р)скомъ, тисєча шє(ст)со(т) три(д)ца(т) второмъ ма(р)ца, дєсятого дъня – цофънувъшиє ѡ(д) ри(ч)ки Ѡльшанъки, и тутъ у ри(ч)ки Ѡльша(н)ки єго м(л). пана по(д)коморого постановилъ, чою чинити не могль* (Київщина, 1639; ККПС, с. 249).

ШЄ(С)НА(С)ТЄ (п. *szesnaście* [ESB, с. 602]) ‘шістнадцять’: *... и(ж) ѡнь року прошълого тисєча шєстьсотъ три(д)ца(т) чє(т)вєртомъ по(з)ововъ кѡро(д)ски(х) кивєвски(х) авѣтє(н)ты(ч)ны(х) в ли(ч)бє шє(с)на(с)тє на ма(м)рамахъ кѡродъски(х) ... положи(л) ...* (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 148).

ШЛАХЕТНЫИ (п. *szlachetny* [Brückner, с. 550]). За матеріалами «Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.» лексема багатозначна: ‘шляхетний’, ‘благородний, достойний’, ‘вірогідний, правильний’ [ССУМ II, с. 561]. За нашими спостереженнями в північноукраїнських текстах ділового стилю XVI–XVII ст. вона зазнала семантичного звуження, оскільки виявлено вживання полонізму лише як форми титулування шляхти: *шляхє(т)ны(и) ‘шляхетний’: На пє(р)вомъ мєстѣцы кда(н)скомъ в дому зацнє врожєного п̄на Ю(р)я Розымъбє(р)ка, бу(р)мистра, ... шляхєтны(и) А(н)дрє(и) Кє(р)сновуи(и) ... ѡжаза(л) ...* (Володимир, 1580; ТУ, с. 181–182); *На (в)рядє за(м)ку гд̄рьско(м) Житоми(р)ско(м) пєрєдо (м)ною, Сѡбєстияно(м) Кавє(ц)кимъ, по(д)старости(м) житоми(р)ски(м), ѡповєда(л) шляхє(т)ны(и) Валє(н)ти(н) Блоцє(н)ко(в)ски(и)* (Житомир, 1590; АЖГУ, с. 69); *На врьдє кѡро(д)скомъ в за(м)ку єго ко(р). м(л). Лу(ц)ки(м) ... пє(р)соналитє(р) стано(в)шы шляхєтны(и) Томашъ Дє(м)бинскии ... чини(л) оповєданє* (Луцьк, 1637; СР, с. 264).

Я(С)НЄПРЄВЄЛЄБНЫ(И) (п. *jaśnie przewielebny* [SP XX, с. 22]) ‘почесний титул біскупів’: *... а я(с)нєпрєвєлєбному в богу єго м(л). ѡ(т)цу Петрови Могиле, архиепи(с)копови,*

³ Місце написання акту не прочитане.

метрополите киє(в)скому, а(р)хима(н)дритови пече(р)ско(му) и все(и) капитуле того жь монастира, дедичо(м) добрь села Бе(з)рядичь ... я(с)неажвецо(ным) кжѣто(м) ихъ м(л). Каролеви, Сомоелеви и Евфрузыне, панъне, Коре(и)ки(м), дедичо(м) добрь половицы села *О(л)шаницы*, яко колатєрало(м) и по(з)ваны(м) (Київ, 1643; ДМВН, с. 226); А пото(м) другого стєньника, я(с)непревеле(б)ного в богу, его м(л). *ω(т)ца* митрополиты киє(в)ско(г)[о] и капитулы Пече(р)ское, позовъ трети(и) по дву(х) и листовъ *ω(т)ро(ч)ныхъ* выданыхъ по(д)несены(и), тыми словы писаны(и) (Київ, 1643; ДМВН, с. 232).

Висновки. Отже, у цій публікації проілюстровано загальний вигляд словника, його мікроструктуру, складниками якої є заголовкове слово, етимон, вказівка на історико-етимологічну працю для підтвердження історії слова, семантика, ілюстративний матеріал, хронологія та локалізація слова; описано його призначення та перспективи використання.

Список скорочених джерел

- АЖГУ** Акти Житомирського гродського уряду: 1590 рік, 1635 рік / підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. Житомир, 2004. 256 с.
- АКЖМУ** Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 рр.) / підгот. до вид. М. К. Бойчук. Київ : Наукова думка, 1965. 191 с.
- АрхЮЗР** Архив Юго-Западной России, издаваемый временной Комиссией для разбора древних актов. Ч. 1–8. Киев, 1859–1914.
- Булыка** Булыка А. М. Даўнія запазычанні беларускай мовы. Мінск : Навука і тэхніка, 1972. 384 с.
- ВГ** Волинські грамоти XVI ст. / упорядн. В. Задорожний, А. Матвієнко. Київ : Наукова думка, 1995. 245 с.
- ДМВН** Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. зб. док. / підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський та ін. Київ : Наукова думка, 1981. 316 с.
- ЕСУМ** Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
- КЗК** Кременецька земська книга 1578 року / підгот. до вид. Л. В. Ящук. Кременець : Кремен.-Почаїв. держ. іст.-архітектур. заповідник, 2018. 300 с.
- ККПС** Книга Київського підкоморського суду (1584–1644) : зб. док. / підгот. до вид. Г. В. Боряк, Т. Ю. Гирич та ін. Київ : Наукова думка, 1991. 344 с.
- ЛМ** Литовська Метрика. Книга 561: Ревізії українських замків 1545 року / підгот. В. Кравченко; редкол.: П. С. Сохань (відп. ред.), Г. В. Боряк, М. Г. Крикун та ін. Київ, 2005. 600 с.
- Сл.УМ** Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 1994–2013. Вип. 1–16.
- СР** Селянський рух на Україні 1569–1647 рр. Збірник документів і матеріалів / упорядн. Г. В. Боряк та ін. Київ : Наукова думка, 1993. 357 с.
- ССУМ** Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. Київ : Наукова думка, 1977–1978.
- Тимченко** Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : у 2 кн. / підгот. до видання В. В. Німчук та Г. І. Лиса. Київ – Нью-Йорк. 2003.
- ТУ** Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина / упорядн. В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко. Київ : Наукова думка, 1990. 408 с.
- BES** Bańkowski A. Etymologiczny słownik języka polskiego. Warszawa, 2000. Т. 1–2.
- Brükner** Brükner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków : Wiedza Powczesna, 1957. 806 s.
- ESB** Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2005. 863 s.
- SP** Słownik polszczyzny XVI wieku / komitet redakcyjny: S. Bąk, S. Hrabec, W. Kuraszkiewicz, M. R. Mayenowa, S. Rospond i in. Wrocław – Warszawa – Kraków. 1966–2010. Т. I–XXXIV.
- SRP** Słownik rosyjsko-polski / pod red. I. Dworeckiego. Warszawa, 1949. 686 s.

References (translated & transliterated)

- AZhU** Akty Zhytomyrskoho hrods'koho uriadu: 1590 rik, 1635 rik [Acts of the Zhytomyr City Government: 1590, 1635]. (2004). V. M. Moisiienko (Comp.). Zhytomyr [in Ukrainian].
- AZhMU** Aktova knyha Zhytomyrskoho miskoho uriadu kintsia XVI st. (1582–1588 rr.) [Act Book of Zhytomyr City Government of the End of the 16th Century (1582–1588)]. (1965). M. K. Boichuk (Comp.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

- ArkhYuZR** Arhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavaemyiy vremennoy Komissiey dlya razbora drevnih aktov [Archive of Southwestern Russia, published by the Commission for the analysis of ancient acts]. (1859–1914). Kiev [in Ukrainian].
- Bulyka** Bulyka, A. M. (1972). Daŭniya zapazychanni belaruskay movy [Old Borrowings in Belarusian Languages]. Minsk: Navuka i tekhnika [in Belorussian].
- VH** Volynski hramoty XVI st. [Volyn charteri of the XVI century]. (1995). V. Zadorozhnyi & A. Matvienko (Comps.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- DMVN** Dilova mova Volyni i Naddnyprianshchyny XVII st. [Business language of Volyn and Dnieper region of the XVII century]. (1981). V. V. Nimchuk, V. M. Rusanivskyi et al. (Comps.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- ESUM** Melnychuk, O. S. (Ed.) (1982–2012). Etymolohichniy slovnyk ukrayinskoï movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. (Vols. 1–6). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- KZK** Kremenetska zemska knyha 1578 roku [Kremenets Territorial Book of 1578 year]. (2018). L. V. Yashchuk (Comp.). Kremenets: Kremen.-Pochaiv. derzh. ist.-arkhitektur. zapovidnyk [in Ukrainian].
- KKPS** Knyha Kyivskoho pidkomorskoho sudu (1584–1644) [Book of the Kyiv Submarine Court (1584–1644)]. (1991). H. V. Boriak, T. Yu. Hyrych et al. (Comps.). Kyiv [in Ukrainian].
- LM** Sokhan, P. S., Boriak, H. V., Krykun, M. H. et al. (Eds.). (2005). Lytovska Metryka. Knyha 561: Revizii ukraïnskykh zamkiv 1545 roku [Lithuanian Metrics. Book 561: Revisions of Ukrainian Fortresses in 1545]. V. Kravchenko (Comp.). Kyiv [in Ukrainian].
- SI.UM** Slovnyk ukraïnskoï movy XVI–I polovyny XVII st. [Dictionary of the Ukrainian Language of the XVI–I Half of the XVII Century]. (1994–2013). issue 1–16. Lviv [in Ukrainian].
- SR** Selianskyi rukh na Ukraïni 1569–1647 rr. Zbirnyk dokumentiv i materialiv [Peasant movement in Ukraine in 1569–1647. Collection of documents and materials]. (1993). H. V. Boriak et al. (Comps.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- SSUM** Hrynychshyn, D. H., Humetska, L. L., & Kernyskyi, I. M. (Eds.). Slovnyk staroukraïnskoï movy XIV–XV st. [Dictionary of Ukrainian Language of the XVIth – XVIIth centuris]. (Vols. 1–2). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Tymchenko** Tymchenko, Ye. (2003). Materialy do slovnyka pysemnoi ta knyzhnoi ukraïnskoï movy XV–XVIII st. [Tymchenko E. Materials to the dictionary of the written and book Ukrainian language of the XV – XVIII centuries]. V.V. Nimchuk & G.I. Lysa (Comps.). Kyiv – New York [in Ukrainian].
- TU** Torhivlia na Ukraïni XIV – seredyna XVII st. Volyn i Naddnyprianshchyna [Trade in Ukraine XIV – the middle of the XVIII century. Volyn and Dnieper]. (1990). V. M. Kravchenko & N. M. Yakovenko (Comps.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- BES** Bańkowski, A. (2000). Etymologiczny słownik języka polskiego [Etymological Dictionary of the Polish Language]. (Vols. 1–10). Warszawa [in Polish].
- Brükner** Brükner, A. (1957). Słownik etymologiczny języka polskiego [Dictionary Etymological of the Polish Language]. Krakow: Wiedza Powchesna [in Polish].
- ESB** Boryś, W. (2005). Słownik etymologiczny języka polskiego [Dictionary Etymological of the Polish Language]. Krakow: Wydawnictwo Literackie [in Polish].
- SP** Bąk, S., Hrabec, S., Kuraszkiewicz, W., Mayenowa, M. R., Rospond S. et al. (Eds.). (1966–2010). Słownik polszczyzny XVI wieku [Dictionary of the Polish language of the 16th century]. (Vols. I–XXXIV). Wrocław – Warszaw – Krakow [in Polish].
- SRP** Dworecki, I. (Ed.). (1949). Słownik rosyjsko-polski [Russian-Polish dictionary]. Warszawa [in Polish].

Список використаних джерел та літератури

1. Бовсуновська М. Мовна асиміляція поляків на Житомирщині. *Українська полоністика*. 2019. Вип. 16. С. 17–23.
2. Гриценко С. Роль польських запозичень у формуванні мовної картини світу українців (на матеріалі українських писемних пам'яток XVI–XVII ст.). *Studia Ukrainica Poznaniensia*. 2015. Vol. III. S. 87–96.
3. Денисюк В. Рефлексія українсько-польських старожитніх фразеологічних паралелей. *Українська полоністика*. 2019. Вип. 16. С. 24–32.
4. Grek-Pabisowa I., Ostrówka M., Jankowiak M. Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej. 2017. <https://hdl.handle.net/20.500.12528/128> [data złożenia wniosku 12.09.21]

References (translated & transliterated)

1. Bovsunovska, M. (2019) Movna asymiliatsiia poliakiv na Zhytomyrshchyni [The language of assimilation of the Poles in Zhytomyr region]. *Ukrainska polonistyka – Ukrainian Polonistics*, issue 16, 17–23 [in Ukrainian].
2. Hrytsenko, S. (2015). Rol polskykh zapozychen u formuvanni movnoi kartyny svitu ukraintsiv (na materialy ukrainskykh pysemnykh pamiatok XVI–XVII st.) [The role of Polish borrowings in shaping the Ukrainians' language map of the world (on the material of Ukrainian literature sources of XVI–XVII centuries)]. *Studia Ukrainica Poznaniensia*. Vol. III, pp. 87–96 [in Ukrainian].
3. Denysiuk, V. Refleksiiia ukrainsko-polskykh starozhytnikh frazeolohichnykh paralelei [Reflection of Ukrainian-Polish of old phraseological parallels]. *Ukrainska polonistyka – Ukrainian Polonistics*, issue 16, 24–32 [in Ukrainian].
4. Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Jankowiak, M. (2017). *Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej [Dictionary of spoken northern Polish language]* Retrieved from <http://hdl.handle.net/20.500.12528/128> [in Polish].

Статтю отримано 12.10.2021 р.

Прийнято до друку 16.11.2021 р.